

БОГДАН ТРИФУНОВИЋ

УДК 004.738.1

Градска библиотека
„Владислав Петковић Дис“, Чачак

ИНТЕРНЕТ ЋОШАК

Сажетак: С обзиром да интернет постаје неизоставан извор информација, као и почетни корак сваког истраживања, *Глас библиотеке* ће од овог броја доносити прилоге о интернет сајтовима, порталима, базама података и свим осталим електронским ресурсима који су превасходно намењени библиотечким радницима, као и о оним електронским изворима који могу библиотечком раду пружити корисне информације. Циљ је да се заинтересоване стране кратким текстовима ближе упознају с основним карактеристикама одабраних интернет страница, па је одговарајућа (под)рубрика названа *Интернет ћошак*.

Кључне речи: интернет, библиотеке, интернет сајтови, базе података, електронски ресурси

E-LIS (<http://eprints.rclis.org>) је архива отвореног приступа (или репозиторијум) електронских текстова из области библиотекарства, информационих наука и технологија (Library and Information Science, LIS). У архиву се похрањују радови без обзира да ли су раније објављени у штампаном облику или постоје само у електронској форми.

E-LIS је основан 2003. године и то је први међународни сервер из ове области. Пројекат се ослања на волонтерски рад појединаца широм света и у потпуности је непрофитног карактера. Циљ постојања оваквог репозиторијума је у томе да служи истраживачима, библиотекарима и информатичарима за дугорочно архивирање радова и омогућавање лаког приступа садржају за остале кориснике. Кроз овај сервис настоји се промовисати отворени приступ (Open Access), пружањем радова у пуном тексту, према Open Access Initiative (OAI) стандардима и протоколима.

Да би се прикључио што већи број аутора, политика издавања је једноставна: у архиву могу ући сви радови (чланци) који се односе на LIS област, а електронски су доступни у великом броју формата. Сервер подржава следеће формате докумената: HTML, PDF, PostScript, ASCII, DVI, XML, PowerPoint, MS Word DOC, RTF. Препоручује се коришћење докумената у HTML и PDF формату. Ипак, да би се нашао у архиви сваки текст мора да прође три нивоа контроле: регистровани корисник (који има дозволу за постављање текстова) – уредник – руководилац сајта. То је неопходно, да би се само одговарајући текстови објединили на једном месту, али и да се задржи одређени ниво квалитета. Регистровани корисници придодају кључне речи према класификационој шеми E-LIS-a, која се зове JITA (може се видети на адреси <http://eprints.rclis.org/jita.html>).

Корисници могу претраживати архиву по имену аутора или уредника, наслову књиге и часописа, преко кључних речи, области знања, земљи или години излажења. Документи постављени у архиву током последње седмице могу се пронаћи у делу *Latest additions*. Корисницима је олакшано претраживање уколико не знају шта тачно траже, па ће на сајту пронаћи списак свих часописа (тренутно их има преко 270), аутора, земаља у којима су часописи објављени, итд. Такође је понуђено неколико начина претраживања. Брзо претраживање омогућава скраћени приказ наслова, сажетка и кључних речи. Претраживање у пуном тексту даје и целокупан текст чланка. Напредно претраживање намењено је искуснијим корисницима, који ће коришћењем више појмова и понуђених филтера сузити резултат претраживања.

Систем почива на софтверу отвореног кода GNU Eprints, развијеном на Универзитету у Саутемптону 2001. године, једном од најплодотворнијих ОАИ центара. Примарни циљ GNU Eprints пројекта је у постављању докумената у пуном тексту на потпуно располагање библиотечко-информационој заједници. Могуће је депоновање текстова на свим језицима, али сажетци и кључне речи морају бити и на енглеском језику. Тренутно се у бази E-LIS налази преко 3.400 радова, чији аутори долазе из 66 земаља. Србија и Црна Гора заступљена је са 111 радова⁴, који су објављени у *Гласу библиотеке* (пет радова), *Гласнику Народне библиотеке Србије* (59), *Инфошеци* (39), и *Прегледу националног центра за дигитализацију* (8). С обзиром на величину државе и број становника, заступљеност наше земље је одлична и испред нас по броју прилога налазе се само Шпанија (692), Италија (537), Куба (359), Сједињене Америчке Државе (222), Уједињено Краљевство (214), Индија (189) и Мексико (126). Овај податак јасно показује да је целокупан пројекат још увек у фази разраде и заживљавања, али свакодневно допуњавање и ажурирање базе података указује на изузетан потенцијал.

⁴ Сви подаци су из фебруара 2006. године (прим. Б.Т.).

Интернет сајт **Digitalbookindex** (Индекс дигиталних књига – прим. Б.Т.), на адреси <http://www.digitalbookindex.org>, замишљен је као „мета-индекс“ свих већих сајтова са електронским текстовима, као и хиљада мањих специјализованих интернет страна. У појединим категоријама Digitalbookindex располаже значајнијом колекцијом од већине јавних библиотека, изузев националних. На сајту се могу наћи линкови ка више од 114.000 наслова, прикупљених од преко 1.800 издавача, универзитета и разних приватних домена, попут Пројекта Гутенберг, NetLibrary (OCLC), Конгресне библиотеке, Националне библиотеке Француске, Националне библиотеке Канаде, универзитета Харвард, Јејл, Хајделберг и многих других.

Око 75.000 књига, текстова и докумената бесплатно је доступно за преузимање. Индекс нуди приступ референсној збирци (Reference Sources) од преко 2.000 наслова. Ту се налазе енциклопедије (старија али потпуна издања Британике, Колумбије, Смитсонијан енциклопедије, Енциклопедије светске историје), речници (Вебстер, Мериам-Вебстер речници енглеског језика, вишејезични речници), лексикони, тезауруси, биографски речници (познатих личности, енглеске књижевности, чувених Американаца), литература из области религије, медицине, географије, историје итд. Поред референсних књига, на сајту је доступно преко 12.000 наслова класичне и модерне књижевности (за сада претежно на енглеском језику), као и најбогатија колекција америчке књижевности XIX века на интернету. Класична дела грчке и римске књижевности су у потпуности заступљена, као и одређени број наслова на француском, руском, немачком, италијанском, шпанском, кинеском и другим језицима. Историчари, социолози, антрополози и остали истраживачи из области друштвених наука имају на располагању велику базу стручне литературе која не потпада под ауторска права, као и дигиталне копије оригиналних докумената. Медицинске науке покривене су са преко 1.500 наслова, математика са 1.900, филозофија са религијом око 1.200, књиге за децу са 3.500, пољопривреда са 1.500 наслова.

Приликом коришћења сајта, од корисника се прво тражи да се пријаве (логују) на систем, што је брзо, једноставно и, према досадашњем искуству коришћења, без икаквих пропратних ефеката, у виду нежељене електронске поште, спема и слично. Иначе је само коришћење свих сервиса и колекција на сајту потпуно бесплатно. Уколико се од корисника тражи да плати жељену књигу или документ, то је искључиво услед политике издавача у чијем је власништву текст. Корисници могу врло лако препознати бесплатан садржај, јер се он углавном налази понуђен у три формата: .html, .pdf, .doc. Добра страна сервиса је да приликом преузимања бесплатног текста корисник преко понуђеног линка аутоматски преузима документ, без упућивања на матичну страницу, односно веб сајт.

Претраживање је омогућено слично библиотечком каталогу, преко аутора, наслова, кључних речи (предметних одредница). На сајту је пону-

ђен и линк за претраживање OCLC базе NetLibrary (www.netlibrary.com), са преко 100.000 записа докумената у електронском облику, класификованих према УДК бројевима, као и линк до сајтова на осталим језицима. Линк за сајтове на осталим језицима нуди пречице до разних националних репозиторијума електронских садржаја. Српски језик заступљен је, очекивано, преко Пројекта Растко. Напредније претраживање омогућено је коришћењем опције претраживања са комбиновањем аутора и наслова (довољно је унети презиме аутора и прву реч из наслова). Корисницима је омогућен преглед списка свих аутора у бази, поређаних абecedним редом, као и преглед категорија по којима су наслови груписани (препоручено за нове кориснике сервиса) и списка свих заступљених издавача.

Директоријум часописа отвореног приступа (Directory of Open Access Journals, **DOAJ**, www.doaj.org) представља сервис који пружа приступ контролисаним часописима отвореног приступа, односно бесплатним електронским часописима који су задовољили одређене научне и академске критеријуме. Чланци великог броја часописа у директоријуму корисницима су доступни у пуном тексту. Тренутно директоријум садржи 2.007 часописа, са 84.523 текста. Директоријум покрива знатан део научних области, а крајњи циљ је да једног дана све научне дисциплине, на свим значајнијим језицима, буду заступљене. Толико мноштво области подељено је према абecedном реду: од *Agriculture and Food Sciences* до *Social Sciences*.

Директоријум је покренуо Лунд универзитет из Шведске 12. маја 2003. године. Универзитет Лунд, такође, хостује на свом серверу, одржава и делимично финансира DOAJ. Пројекат је имао две фазе; прва је служила самом покретању директоријума и након њеног окончања уследила је друга фаза у јесен 2003. године, која је представљала развој система за претраживање садржаја чланака на основу мета-података о сваком чланку, које су достављали издавачи часописа.

Циљ DOAJ-а је да повећа доступност и олакша коришћење часописа отвореног приступа, промовишући њихову корисност и утицај на научну заједницу. Часописи отвореног приступа (Open Access Journal) дефинишу се као часописи чије се финансирање не обезбеђује преко наплате приступа садржајима од читалаца, односно институција. Да би један часопис био укључен у директоријум, уредништво мора прихватити правило да корисници могу, према својој вољи и потребама, „читати, преузимати, копирати, дистрибуирати, штампати или претраживати чланке у пуном тексту“, без икакве материјалне надокнаде. Подразумева се да одређени модел финансирања излагања часописа отвореног приступа мора постојати, али је ту нагласак на донацијама, спољним фондовима, као и на већем учешћу самих институција које издају часописе, зарад њихове широке доступности. Један од услова за улазак у директоријум представља и захтев да значајан

део текстова у часопису буде посвећен истраживачком раду, јер истраживачи представљају циљну групу читаве иницијативе. Коначно, сваки часопис мора имати свој ISSN број, што је, према садашњем стању у електронском издаваштву, битан ограничавајући фактор.

И поред наведених услова које је потребно испунити, електронски часописи отвореног приступа постали су незаобилазни сегмент актуелног истраживачког рада у свету и праћења најновијих достигнућа. Библиотекари могу пронаћи 55 часописа из области библиотекарства и информатике на DOAJ серверу, од који су неки са веома значајном цитатношћу (*Impact factor*): на сервису КоБСОН, међу 10 најутицајнијих библиотекарских часописа према *Impact factor*-у, налазе се и три часописа отвореног приступа.

INTERNET CORNER

Abstract: Internet is becoming infallible source of information, as well the first step of every research process. Our journal *Glas biblioteke (Library Voice)*, from this volume, will publish texts about Internet sites, portals, meta-data and every other electronic resources which are primarily specified to librarians. These short reviews provide basic informations about selected web sites for LIS researchers and library employes.

Key words: Internet, Libraries, Web sites, Meta-data, Electronic Resources

Summary

Internet is becoming infallible source of information, as well the first step of every research process. Our journal *Glas biblioteke (Library Voice)*, from this volume, will publish texts about Internet sites, portals, meta-data and every other electronic resources which are primarily specified to librarians. These short reviews provide basic informations about selected sites for LIS researchers and library employes.

Bogdan Trifunovich